

prav se ob koncu zbirke pojavlja refleksija ljubezenske odtujitve: »Jasno sem začutil stisko in skrivnost najinega prijateljevanja, tvojo dvojnost v meni, skupnost lahkovernega prepevanja popevk« ali »Je ljubljenje sortna virtuoznost čutov, ki gravitirajo k uglašeni misli?«

Marijan Zlobec

SKUŠNJAVA TRAGIČNE USODE

Tarasa Kermaunerja delo »Besede in dogodek« ne sodi v nobeno zvrst razumske ustvarjalnosti in se sploh upira kodificiranju kakršnegakoli pojava duševne in duhovne sile. Seveda so možne oznake: gre za obravnavanje slovenske dramatike, gre za predstavitev njene tragiške naravnosti, izkrivljenosti groteske ter igre v ogledalu slovenske družbe in golih dogodkov brez posebnih lastnosti in smisla; gre za razlago del v avtorjevem razumevanju in za logične, a empirične zaključke; in podobno. Nekaj otipljivega vsekakor moramo najti, saj ne gre za nič, ampak za dejstva, ki tvorijo knjigo. Vse te in podobne oznake pomanjšujejo pomen in vrednost Kermaunerjevega pisanja in ne morejo služiti pravilni oceni, marveč zgolj tipizirajo lastnosti ter jih katalogizirajo po obči statistiki meril, vrednot in drugih adekvatnosti zrenja na svet. Avtor se na mnogih mestih izreka zoper takšne sodbe in jih tudi sam ne uporablja. Če ga torej hočemo razumeti, se moramo pustiti zavesti toku njegove pripovedi, misli in zaključkov, se pustiti pretresti njegovim besedam brez vnaprejšnjih mnenj in se nato »opijanjeni« od vtisa, ki ga naredijo na našo zavest, »iztreznimo« v razsojanju njegove izpovedi ali morebitnega pogleda na svet. Ne preostane nam nič drugega, kot da beremo notranje dejavni in ne mislimo kritike, marveč snujemo

mišljenje, osveščanje in predstavljanje z lastnim odnosom do dram in življenja ali do same življenjske dramatičnosti. Kajti v vsakem trenutku kritičnosti se ohlajata naša somišljenost in sočutje z avtorjevimi izkušnjami; tečemo po nekem drugem, tujem toku pozornosti in oblikujemo nekaj drugega, kar Taras Kermauner sploh ni mislil in ni zapisal v knjigi, marveč je zgolj v naši glavi. Z voljo po kritiki beremo le v luči osebnih miselnih tvorb, ne pa organizma tvorjenja misli, ki mu pisec v knjigi pušča sledove.

Takšno empirično branje je zelo težavno in za intelektualno izobraženega človeka nenehno boleča odpoved svojih privajenih ali osvojenih naziranj. V to subtilno intelektualno bolečino je vpeto Kermaunerjevo razpravljanje, ki skuša tudi sam tako brati literaturo in svet in pisati.

Na straneh te knjige se odpremo vsem dramskim delom ne glede na njihovo estetsko vrednost ali slogovno uvrstitev. Pisec sicer razlaga tudi svoja osebna nagnjenja, ki so drugačna kot v preteklosti in ki doživljajo poglobitev in razvoj, vendar ga njegovo spreobrnjenje ne zapelje v obsodbo ali podcenjevanje del, ki jim ni več goreče naklonjen. Zanj je pomembno, da je *priča življenja in sveta*, ki ga kažejo obravnavana dramska besedila in druga dela domače in svetovne književnosti, in da svoje pričevanje poimenuje s pojmom za identiteto, razumnost in skušnjo žrtvujočega se Tarasa Kermaunerja. Nobena dolžnost kakemu nazoru, estetskemu prepričevanju, filozofiji ali znanosti ga ne zavezuje razen zvestoba samemu sebi, ki skuša enako doumevati vse. Ni mu torej dovolj individualni jaz, ki se ostro loči od drugih po kaki izraziti samosvojesti, marveč človeškosti, ki se bolj ali manj intenzivno, bolj ali manj zrelo razodeva v vsakem živem bitju človeštva.

Ta odprtost povzroča fenomenalnost občosti Kermaunerjevega jezika, saj z

* Ob knjigi Tarasa Kermaunerja »Besede in dogodek«, Slovenska matica

njim govori o vsem, kar obstaja v svetu, v človekovi duši in v splošni zavesti kulture in civilizacije ter se ne postavlja na nobeno priznано ali zavrnjeno prioriteto, na nobeno ekskluzivno spoznanje. Razumno razločevanje in sestavljanje razločenih delov v sistem in statistiko nadomešča *obče razumevanje*. Res je, da njegov pogled razbere iz množice posamezna dejstva poimensko, vendar ta napadalna ostrina ni suho shematsko ali algebraično naštevanje, marveč živa beseda za dogodek v *razumevajočem gledanju* nanje in zato silovitost umne in imaginativne prodornosti. Gledanje nastopa tu v prenesenem smislu, ki ni čutno oko, marveč razlivanje svoje *stalno* delujoče duševne sile v *spremenljivi svet*. Medtem ko se vse zunaj nas menja in se tem menjavam prilagajajo tudi nazori, predstave življenja in intelekt, pa se odprta humana sila z bolečino in radostjo skušnje živo izteka od znotraj navzven in se v stiku s spreminjajočimi se ravninami življenja *stalno* bogati in utrjuje s spoznanji. Ta so navznoter fiksna, le v zunanji, materialni manifestaciji vznikajo zdaj v večji, zdaj v manjši moči, zdaj očito, zdaj skrito, in po tej skušnji se odprtost človeka ne izgublja niti v praznini ničnosti niti v blazno vrtečem se svetu, marveč v splošni modrosti osebnih, notranje preverjenih človeških skušenj. V takšnem jeziku se nazorne podobe gledanja z duševno silo in razumsko identificirani predmeti spletajo v slikovito govorico, knjiga pa postane podobna svobodnemu, nesistematičnemu potovanju iz resnice v resnico, ki se iz kroga v krog sučejo iz plitvin v globine spoznanja; to potovanje pa ni bizarno, marveč urejen življenjski utrip, podoben organizmom starih ali prvotnih pričevanj človeške kulture (npr. veliki epi), ki so prav zaradi te lastnosti bolj živa in privlačna kot konceptualne znanstvene sheme. Ta organizem tukaj beremo v sodobnem, manj lepem, bolj abstrakt-

nem, izostrenem jeziku, ki ga mehčajo Kermaunerjeva življenska skušnja in njegova naslonitev na nazornejša dramska dela. Razločno zapažamo, da za besedami niso le suhe oblike, marveč vsebinski in človeški dogodki skušanja *sebe in sveta*.

Takšen miselni univerzum ni več sam sebi namen, torej ni le zgolj dokaz intelektualne moči in bistrine razuma, in se v resnici veže na zgolj v notranjosti oprijemljivo sliko življenja. Ta slika so živi tokovi človekove dejavnosti, ki jih zavest skuša razumno razbrati in popisati v realnosti posameznikove osebnosti. To pa nas spominja na vračanje k posnemanju in mišljenju mitov, le da tu mitologije ni; mit pa vendarle obstaja v drugačni podobi: kot zgodba vseh človeških misli in doživetij v lastnem človekovem vzgibu, v lastnem izvoru, ki je prav tako objektivni in realni, kot zunanje stvari. V tem smislu je treba Kermaunerjevemu pisanju, ki sicer ni brez slabosti in se jih zaveda tudi sam, izreči pohvalo zaradi iskrenosti, odprte in stvarne subjektivnosti ter splošno človeške dejanskosti; predvsem pa zato, ker predstavlja perspektivo žive misli.

Iz upravičenosti človeške modrosti se poraja tudi Kermaunerjeva potreba po tragičnem, ki jo pogled na zgolj zunanja dejstva zanika kot neobstoječo in nemogočo. Tragična pa je lahko le notranja, le v sebi temelječa in na zunanaj nerealna duševna stiska. Kaj naj potlači človeka do žalosti, strahu in spoznanja in ga spodbudi k žrtvujoči se sili njegovega življenja? Treba je le z lastno dušo oživeti monstrum mehanizmov sveta in človeka v njem, videti svet v njegovi kruti ranljivosti, treba je samo oživeti smrt v vsej njeni skrivnostnosti prek znanstvenih konceptov in uradnega mnenja, treba je imeti srce za to skušnjo in pogum za tragedijo. S to mislijo izziva Taras Kermauner potrošniško in intelektualno samovšeč-

nost. In končno je tragično samo Kermaunerjevo branje in pisanje, a ne zato, ker ne bi bilo priznано; sama empirija namreč odvzame človeku identiteto osebnosti, ko odprto, recimo tudi otročje in naivno prodira v delo in izpostavlja samega sebe za splošna, nekodificirana, vendar na lastni koži preverjena spoznanja. Tu se godi tragična žrtev intelekta in človekovega jaza. Vrh knjige »Besede in dogodek«, posvečen tej temi, predstavlja dva resnična slovenska trageda: Ivana Mraka kot čudškega pisatelja tragedij, ki le v svojem lastnem tragičnem razpoloženju utemeljuje svoja dela, Tarasa Kermaunerja pa kot trageda svobodnega duha. Dve človeški priči te skušnje vsekakor nista izmišljeni dejstvi.

PESNJENJE, RAZUMNOST IN IZTREZNJENJE

(Ob pesniški zbirki Majde Kne: Popisovanje in rondo, Obzorja 1978)

Ko skušamo pravilno oceniti zbirko »Popisovanje in rondo« Majde Kne, lahko zagrešimo napako, da sodimo po splošnem vtisu brez poglobitve v takšno pesniško pisanje. Zbirka je sorodna toku poezije, ki je razbila preglednost notranjega sveta in ki uporablja jezik po lucidnih občutkih v poljubnih, šokantnih, večinoma s privajeno logiko nedoumnih asociacij, zato je razumevanje otežkočeno. Takšno metodo pesnjenja je uporabljal tudi proslavljeni T. S. Eliot, da bi predstavil pesniške imaginacije arhetipov človeške zavesti, zato se moramo brez ironije in z vnaprejšnjim spoštovanjem do dela vprašati, ali ni morda v vsakem modernem pesništvu skrita enaka ali posebna nadarjenost, ki jo utegnemo prezreti. Pri pojavih sodobne poezije smo že po slovenski tradiciji radikalno izpostavljeni vprašanju, kako vrednotiti. To je posebno zapleteno v času, ko človek in pesništvo ne slonita

na nobeni paraboli vrednosti in ko vsako verovanje v merilo kvalitete štejem za osebno in samovoljno izmišljanje. Obenem so te pesniške pojave upravičile tudi ugledne in inteligentne osebnosti, katerih razlogi so razširjeni v javnem mnenju in pomenijo oporo mnogim literarnim nazorom. Kritiki se mora zato v stiski in negotovosti ravnati le še po spremenljivosti načinov poezije, se jim prilagajati in nezaupljivo sumničiti v vsako stalnejšo vrednoto svoje vesti ali sploh v podobo pesništva vseh kultur in pesnikov človeške civilizacije. Končno mu ne ostane nič drugega, kot da izpraša svojo inteligenco kolikor mogoče objektivno, to je v luči splošno človeškega ravnanja z njo, da bi prodrl v upravljanje z mislimi, občutki in razpoloženji tako »navadnih« kot pesniško navdihnenih ljudi.

Ni mogoče tajiti pomenskih odtenkov pesniških verzov. Pesnica pravi: »venec besed je kdove odkod hoteno najširši pomen, dotikanja zaradi množine določanja, suverenega nastopanja, igrice pomembnih znamenj so po sili zaokrožena fraza. Vrtovi nesmislov... nov trezen dan, mogoča je morda nekoliko temačna, nekoliko že znana pot s pravili«. (Majda Kne sama opušča velike začetnice.) To je popolnoma teoretičen zapis verovanja v igrivost jezika in se od teorije loči le po zapisani obliki in nekoliko večji intenzivnosti pomena. Takšnih odtenkov je v zbirki precej in se prepletajo z drugimi domisljicami in s pojavi neposredne odzivnosti, ki vlada očem v vsej bizarnosti materije. Pesničini živi pogledi obstanejo v melanholiji, ki vse figure, reflekse in misli razmeče v spontanosti tega temperamenta. Prav tu moramo vprašati človeško inteligenco, ali je ta odprta čutna impresivnost pesniška podoba sveta, saj avtorica in z njo vred bralec pomanjšuje človeško identiteto zgolj na čutne lovke v svetlenju dogodkov in stvari,